

Radosław Ignatowski*

ZASADY KSIĘGOWEGO ROZLICZANIA POWIĄZAŃ KAPITAŁOWYCH W RACHUNKOWOŚCI POLSKIEJ I MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDACH RACHUNKOWOŚCI

1. WPROWADZENIE

Procesy globalizacji rynków i gospodarek świata stawiają przed księgowymi, zarówno na szczeblu akademickim, regulacyjnym, jak i praktycznym wyzwanie wypracowania i przestrzegania w stosowaniu jednolitych, ogólnie akceptowanych i rozumianych rozwiązań z zakresu rachunkowości¹. Potrzebę taką stwarza i zgłasza właśnie globalny rynek, a ściślej mówiąc jego aktywni uczestnicy. Procesy te w ostatnim czasie nabrały tempa oraz ukierunkowania na coraz to szersze aspekty księgowego odwzorowania działalności gospodarczej. W regulacjach światowych, w tym również ponadnarodowych, coraz częściej pojęcie standaryzacji rozwiązań rozumie się lub zastępuje się pojęciem unifikacji. Nie podejmując się tu próby rozstrzygnięcia zasadności tego trendu, jak również ostatecznego przesądzenia tego, czy za powszechnie akceptowany zostanie uznany i wybrany konkretny, już działający i sprawdzony system rachunkowości, osadzony w realiach gospodarczych i mający swą podbudowę w realnej kulturze i w materii prawa materialnego, prywatnego i publicznego, a nie tworzony sztucznie i bezimiennie w postaci Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR), warto poddać analizie kierunki zmian polskiego systemu prawa bilansowego i jego przystawalność do rozwiązań, które stawia za swój wzorzec. Zmiany w ustawie z 29 września 1994 r. o rachunkowości (zwanej dalej ustawą lub UoR 1994), wprowadzone ustawą z 9 listopada 2000 r. (Dz.U. nr 113, poz. 1186, zwanej dalej UoR 2000) idą właśnie w kierunku orientacji na rozwiązania

* Adiunkt w Katedrze Rachunkowości UŁ.

¹ Lista nazwisk i literatura, które mogłyby być tu użyte dla wskazania na wagę i aktualność tego problemu, jak również jego atrakcyjność, jest bardzo długa. Zaczyna się na a, np. Alexander David, Archer Simon i kończy na z, np. Zeff Steven. Problematyka ta zajmuje także coraz częściej polskich autorów. Od lat zajmuje się tym zagadnieniem Pani prof. Alicja Jarugowa, której prace i działalność na tym obszarze, pionierska i nowatorska, pozostaje wciąż niedościgniona i bezapelacyjnie priorytetowa.

Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Widać to zarówno w samej ustawowej deklaracji², jak i rozstrzygnięciach szczegółowych w zakresie wyceny, wykazywania i ujawniania w sprawozdaniach finansowych elementów wpływających na ocenę rzetelności i jasności obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i dochodowej jednostki sprawozdawczej.

W tym artykule poddane zostaną analizie znowelizowane przepisy w zakresie konsolidacji sprawozdań finansowych grup kapitałowych i połączeń spółek, z większą koncentracją na formalnoprawne ich uwarunkowania, niż na rozstrzygnięcia proceduralno-techniczne w obszarze metod konsolidacji i rozliczania połączeń spółek w kontekście ich przystawalności do rozwiązań zawartych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości. Znowelizowane przepisy ustawy zostaną ponadto przedstawione w układzie porównawczym z dotychczasowymi zapisami UoR 1994 z uwzględnieniem aktów szczegółowych i szczególnych. Opracowanie nie podejmuje zagadnienia analizy wszystkich ujawnień, jakie muszą być ujęte w sprawozdaniach finansowych, koncentrując się na poziomie rozliczania i wykazywania powiązań kapitałowych w podstawowych elementach sprawozdania finansowego, tj. bilansie i rachunku zysków i strat. Kwestie księgowego rozliczania powiązań kapitałowych jednostek w ich dwu aspektach: powiązań konstytuujących działanie związków wielopodmiotowych, np. grup kapitałowych i konstytuujących nową (w związku z połączeniem tak przez inkorporację, jak przez prawne zawiązanie nowej jednostki) jednostkę gospodarczą, mają wiele wspólnych rozwiązań, czego przejawem jest niejednokrotne odwołanie się znowelizowanych przepisów ustawy o konsolidacji w obszarze grup kapitałowych do rozstrzygnięć w zakresie połączeń spółek. Podobna zasada jest przyjęta w rozwiązaniach międzynarodowych. Oba te aspekty mają bowiem te same podstawy naukowe i metodologiczne.

Podstawą dokonanych w tym opracowaniu analiz zapisów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości są oryginalne, aktualnie obowiązujące teksty standardów, polskojęzyczna ich wersja³ oraz wybrana literatura przedmiotu. Na polskim rynku wydawniczym znajdują się znane autorowi ogólnie dostępne opracowania analityczne MSR, lecz zawarte w nich stanowiska nie są w tym opracowaniu uwzględnione⁴. Innym, lecz o ogra-

² Artykuł 10 ust. 3 znowelizowanej ustawy stanowi: „W sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy [...] jednostka może [...] stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości”. I choć przepis nie wskazuje, iż chodzi konkretnie o te standardy, które wydawane są przez Komitet a obecnie Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości z siedzibą w Londynie (IASB), to pisane dużymi literami na te standardy właśnie wskazują. Problem identyfikacji źródła posiłkowego prawa powstanie dopiero z chwilą uznania przez praktykę światową innego zbioru standardów za międzynarodowe.

³ Zob. *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 1999*, IASB, SKwP, Warszawa 2000.

⁴ Zob. G. T. Bailey, K. Wild, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, FRRwP, Warszawa, 2000; A. Helin, *Sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych*

niczonym dostępie, jest opracowanie *International Accounting Standards – Similarities and Differences – IAS, US GAAP and PAR*, Pricewaterhouse Coopers, London 1999.

2. PRZYCZYNEK DO KIERUNKÓW STANDARYZACJI RACHUNKOWOŚCI POLSKIEJ I HARMONIZACJI RACHUNKOWOŚCI W WYMIARZE OGÓLNOŚWIATOWYM

Regulacje polskiej rachunkowości, jak wiadomo, osadzone są w dużym (lecz już nie całkowitym) stopniu na modelu europejsko-kontynentalnym. Wynika to zarówno z samej przynależności i identyfikacji kultury europejskiej, jak i wymogów Unii Europejskiej, będącej coraz to bardziej pod wpływem wzorców anglosaskich. Akceptacja i adaptacja tych wymogów wiąże się z jednej strony z koniecznością wypełnienia obowiązków wdrożenia postanowień stowarzyszeniowych, w tym: unifikacji rozwiązań w zakresie prawa spółek, do którego zalicza się prawo bilansowe, z drugiej zaś – stanowi konieczność, wyzwanie współczesnej globalizującej się gospodarki światowej. Dotychczasowe regulacje rachunkowości polskiej, zawarte w UoR 1994, wypełniając postanowienia stowarzyszeniowe, za wzór przyjęły postanowienia właściwych dyrektyw unijnych. Dzisiejsze zaś rozwiązania, zawarte w znowelizowanej ustawie, UoR 2000, znacznie od tych postanowień unijnych odbiegają, skłaniając się ku orientacji na Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

Czyżby więc dokonany wybór, wyprzedzający propozycje i postanowienia Komitetu Unii Europejskiej stanowił o prorocztwie dla świata w zakresie rozstrzygnięć światowego sporu o dominację zunifikowanych, powszechnie w świecie w przyszłości stosowanych rozwiązań? Może tak, choć w przypadku Polski jest to raczej przesłanka systemowa polskiego prawa, które oparte na ustawie zasadniczej nie mogło przyjąć innego rozwiązania⁵.

Na poziomie tworzenia założeń do nowelizacji ustawy, nad którą prace trwały od połowy 1999 r. i ich forsowania na drodze legislacyjnej, pojawiały się głosy krytyki takiej strategii. Przeciwnicy tego kierunku orientacji uważali bowiem, iż przyjęcie rozwiązań KMSR, nie ujętych w dyrektywach

Standardów Rachunkowości, FRRwP, Warszawa 2000; *Harmonizacja rachunkowości*, D. Miśńska, M. Kwiecień, AE, Wrocław 2000.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., ze względu na swój ogólnie przyjęty pozytywny charakter w art. 87, ust. 1 stanowi: „Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia”. W niektórych zaś przypadkach doktryny prawne dopuszczają możliwość posiłkowania się prawem zwyczajowym lub ogólnie akceptowaną normą środowiskową. Za taką, jak się zakłada, nie może być uznana regulacja innego kraju, a co najwyżej – bezstronna regulacja ogólnosiwiatowa. Tę zasadę dzisiaj spełniają w zakresie rachunkowości międzynarodowe standardy rachunkowości.

Unii Europejskiej lub wręcz sprzecznych z nimi, będzie stanowić jawne naruszenie porządku prawnego, w tym narażenie się na głosy krytyki ze strony Unii Europejskiej. Przedłożony jednak Komisji Integracji Europejskiej do zaopiniowania projekt nowelizacji ustawy stwierdzał wystarczający poziom ich zgodności z prawem unijnym, pozwalający na doprowadzenie projektu do głosowania parlamentarnego. W dużym stopniu stanowisko takie, jak i działania zespołu skupionego przy Ministrze Finansów przygotowującego projekt nowelizacji ustawy antycypowało wydarzenia, jakie miały miejsce na przełomie 2000 i 2001 r. w zakresie rozwiązań rachunkowości na szczeblu Unii Europejskiej. Chodzi bowiem o dokument, jaki powstał w Komisji Unii Europejskiej i przedłożony dla akceptacji przez Radę i Parlament Europejski w zakresie strategii UE w obszarze integracji rynku kapitałowego i rozwoju usług finansowych⁶. Dokument ten, będący krokiem naprzód i konsekwencją przyjętej w 1995 r. strategii unii⁷, zawiera – w odpowiedzi na wyzwania stawiane przez globalizację i rozwój technologii informacyjnych, szczególnie w postaci dążenia do zabezpieczenia sprzyjającego rozwoju i zatrudnienia w Unii Europejskiej przez przyśpieszenie rozwoju efektywnego i klarownego, przejrzystego skonsolidowanego rynku kapitałowego Europy – deklarację opracowania formalnej propozycji przedstawienia do końca 2000 r. do zatwierdzenia wymogu sporządzania przez wszystkie spółki publiczne, zarejestrowane w Unii Europejskiej, skonsolidowanych sprawozdań finansowych, przygotowanych zgodnie z postanowieniami Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zasada taka miałaby obowiązywać najpóźniej z początkiem 2005 r. Zgodnie z przedstawioną propozycją, kraje członkowskie będą upoważnione do rozszerzenia wskazanego wymogu stosowania MSR także na jednostkowe sprawozdania finansowe oraz na spółki niepubliczne⁸. Przedłożona propozycja zawiera także założenie przygotowania przez komisję propozycji zmian odnośnych dyrektyw. Ma to się stać do końca 2001 r.. Wypełniając przyjęte deklaracje Komisja Unii Europejskiej 12 lutego 2001 r. przedstawiła dokument *Propozycja Regulacji Parlamentu Europejskiego oraz Rady w zakresie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości*, w którym zawarła postanowienia przyjęte w opracowanej wcześniej w 2000 r. propozycji⁹.

⁶ Zob. *Communication from the Commission to the Council and European Parliament, EU Financial Reporting Strategy: the way forward*, Commission of the European Communities, COM (2000), 359, Brussels 2000, o którym pisała np. A. Jarugowa (2000) i (2001).

⁷ Zob. *Accounting Harmonization: A new strategy vis-à-vis international harmonisation*, Commission of the European Communities, COM (1995), Brussels 1995.

⁸ Zob. *Communication...*

⁹ Na uwagę zasługują tu szczególnie dwa zagadnienia. Pierwsze, to nieco łagodniej określony cel orientacji na MSR – usprawnienie funkcjonowania rynku wewnętrznego unii oraz zapewnienie sprawnego i efektywnego działania rynku kapitałowego unii. Drugie, to bezgraniczne zawierzenie kierunkom rozwoju regulacji MSR – projekt przyjmuje bowiem tak

Aby odpowiedzieć na pytanie, czy Międzynarodowe Standardy Rachunkowości mają szansę stać się ogólnie i jedynie w świecie powszechnie akceptowanymi i stosowanymi regulacjami rachunkowości, rozważmy pewne aspekty tego zagadnienia.

Rachunkowość powszechnie (przynajmniej tak myślą uprawiający ten zawód i dyscyplinę) uznawana jest za język biznesu, język komunikacji w sprawach gospodarczych. Przyjąć więc można pewne analogie i wyciągnąć wnioski z obszaru lingwistyki, językoznawstwa. W 1887 r. niejaki „Dr Esperanto” (dobrze nam znany Ludwik Zamenhof, lekarz i językoznawca) przedstawił w swej pracy *Język międzynarodowy* założenia nowego języka, sztucznego, neutralnego i z zamysłu łatwego do stosowania w kontaktach między ludźmi różnych narodowości. Za podstawę tego języka przyjął materiał języków europejskich, głównie romańskich i częściowo germańskich. Gdyby tworzył go dzisiaj, zapewne dominowałyby w nim zasady i słownictwo oparte na językach anglosaskich, choć uzasadnienie dokonanego wówczas wyboru wydaje się oczywiste. Język esperanto opiera się na ograniczonej liczbie 16 bezwyjątkowych reguł i składa się z ok. 100 tys. wyrazów. Ma on strukturę języka mieszanego z przewagą elementów analityczno-aglutynacyjnych nad fleksyjnymi. Oznacza to mniej więcej tyle, że tworzą go sztuczne, bezwarunkowe i raczej przypadkowe, choć dość spójnie dobrane elementy językotwórcze, pomijające dla uproszczenia zawilgości odmian koniugacyjno-deklinacyjnych. Językoznawców w tym miejscu przepraszam za dość dużą ogólnikowość i dyletanctwo w tej materii. Na potrzeby analogii do rachunkowości jednak taka lakoniczność, jak sądzę, wystarczy. Jak się bowiem to ma do procesów harmonizacji rachunkowości w wymiarze globalnym? Otóż dobrze wiemy, z perspektywy wieku, iż język esperanto pozostaje raczej w sferze ciekawostek cywilizacyjnych, nie przyjął się powszechnie w użyciu i posługuje się nim dość wąskie¹⁰, raczej akademickie grono jego wielbicieli. Nie jest językiem żywym, nie rozwija się, nie ma bowiem wystarczającego lobby, bo nie musi. Językiem międzynarodowym stał się, i to raczej nieodwracalnie, język angielski. Co by było jednak dzisiaj, gdyby wpływ Francji i jej kultury na Stany Zjednoczone Ameryki nie został ograniczony i zdominowany przez Anglię i kulturę brytyjską? Być może spory germańsko-frankońskie, oparte na dość równym podłożu i zapleczu historycznym, kulturowym, społecznym, kapitałowym i gospodarczym musiałyby, w celu zawarcia kompromisu i uniknięcia kolejnych wojen światowych, nie narażając swej narodowej dumy i honoru, w celu obrony i dla racji stanu wybrać

dzisiejsze rozwiązania w postaci promulgowanych dotychczas 41 MSR i 31 ich interpretacji, jak i te, których jeszcze nie promulgowano. Zob. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the application of international accounting standards*, Commission of the European Communities, COM (2001) 80, Brussels 2001.

¹⁰ Liczba esperantystów w chwili obecnej wynosi ok. 2,5 mln ludzi. Zob. *Nowa encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1995.

rozwiązania pośrednie. Być może rozwiązanie to padłoby na język neutralny, choć sztuczny – esperanto. A w rachunkowości? Dyrektywy unijne lub Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Ale tak się nie stało, w Stanach Zjednoczonych Ameryki mówi się przecież po angielsku. USA wypracowały swoje, własne ogólnie akceptowane zasady rachunkowości, uważane ponadto w świecie za najbardziej doskonałe, rozwinięte, spójne i ponadczasowe. Czy muszą być zatem akceptowane rozwiązania pośrednie, sztuczne? Jeśli spojrzeć na mapę akceptacji i pełnej adopcji lub co najmniej adaptacji MSR w rozwiązaniach krajowych, to wyraźnie widać, dla kogo i w jakim interesie są one tworzone¹¹.

Każde, w tym również Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, opierają się na swym własnym aparacie pojęciowym – można powiedzieć – regułach. Tych fundamentalnych, wliczając w to cechy jakościowe informacji generowanych przez rachunkowość i wykazywanych też w sprawozdaniach finansowych, można się doliczyć szesnastu¹². W rozwiązaniach proceduralnych MSR też raczej dominuje struktura analityczno-aglutynacyjna a rozwiązania opcjonalne (dozwolone alternatywne podejścia, czy też możliwości tworzenia pewnych odmian zasad i metod) są coraz bardziej ograniczane. Tu chodzi

¹¹ Wskazane wyżej dwa systemy rachunkowości międzynarodowej, tj. MSR i amerykańskie ogólnie akceptowane zasady rachunkowości (US GAAP, zwane dalej w skrócie GAAP) brane są przez Komisję Papierów Wartościowych i Giełd równorzędnie. Zgodnie bowiem z § 17, ust. 1, pkt 7 rozporządzenia o prospekcie, do którego jednocześnie odwołuje się w przedmiotowej sprawie, np. § 2, ust. 1, pkt 31 rozporządzenie o raportach, są systemami rachunkowości, na podstawie których jednostki parkietu podstawowego giełdy oraz emitenci papierów wartościowych, notowanych na regulowanych rynkach kapitałowych poza granicami kraju, powinni zamieścić dodatkowo w swoich rocznych i półrocznych sprawozdaniach finansowych wykazanie podstawowych różnic i wpływ na podstawowe parametry finansowe (kapitały własne, w tym: wynik finansowy okresu), jakie niesie ze sobą zastosowanie regulacji rachunkowości, opartej na MSR lub GAAP. W innym miejscu, tj. np. w § 46, ust. 9 rozporządzenia o raportach Komisja Papierów Wartościowych i Giełd dopuszcza w odniesieniu do emitentów zagranicznych przedstawianie sprawozdań finansowych sporządzonych w oparciu o MSR, GAAP lub regulacje kraju, z którego pochodzą z informacją o różnicach w prezentowanych w sprawozdaniach pozycjach w stosunku do tych, jakie byłyby wykazane gdyby były zastosowane regulacje polskie.

¹² *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* oraz Międzynarodowy Standard Rachunkowości MSR 1, *Prezentacja sprawozdań finansowych* (Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 1999, International Accounting Standards Committee, SKwP, Warszawa 2000) przyjmują oraz określają następujące założenia podstawowe systemu rachunkowości i cechy jakościowe, jakie muszą spełniać sprawozdania finansowe, by można je było uznawać za użyteczne dla użytkowników: zasada memoriału, zasada kontynuacji działalności, zrozumiałość, przydatność, istotność, wiarygodność, wierne odzwierciedlenie/przewaga treści nad formą, neutralność, zasada ostrożnej wyceny, kompletność, porównywalność, terminowość, wyważenie korzyści i kosztów, prawdziwy i rzetelny obraz, ciągłość prezentacji, (dez)agregowanie/(nie)kompensowanie. W tak przedstawionym układzie oraz pomijając ich hierarchiczność i wynikanie jednych z drugich zasad tych można przyjąć, że jest 16 (choć ma to raczej mniejsze znaczenie i jest tu raczej przedstawione tendencyjne).

o wskazanie ograniczonej analogii z fleksją w języku esperanto. Dodając do tego fakt, iż są to rozwiązania dotyczące sztucznego, nierealnego rynku i otoczenia wydaje się, że los Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, o ile nie wykształcą się pozostałe elementy właściwe społeczeństwu globalnemu, kultury międzynarodowej, międzynarodowego prawa prywatnego i publicznego (takie już istnieje – chodzi tu o jego wszechwładny charakter i powszechne uznanie i uszanowanie) i innych elementów środowiskowych i społecznych, jest raczej przesadzony.

Cień wątpliwości, a może raczej przejaw przezorności ma także sama Unia Europejska. W przywołanym wcześniej dokumencie z 2001 r. posługuje się celowo małymi literami mówiąc o Międzynarodowych Standardach Rachunkowości. Co prawda stwierdza się w nim, iż ilekroć jest w nim mowa o międzynarodowych standardach rachunkowości, to jest mowa o MSR, wydanych dzisiaj i wydawanych w przyszłości przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości¹³, lecz czyni dalej zastrzeżenie, że przez międzynarodowe standardy rachunkowości rozumie także „równoważne standardy rachunkowości, które są standardami zapewniającymi wysoki poziom przejrzystości i porównywalności sprawozdawczości finansowej oraz są bardzo zbliżone do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości”¹⁴. Stanowisko takie zapewne było forsowane przez Anglików, mających ambicję uznania ich standardów za powszechnie obowiązujące, i to nie tylko w samej Unii. Można jednak wysunąć wniosek, że Komisja Unii Europejskiej liczy się także z innym scenariuszem – dominacji rozwiązań amerykańskich, osiągniętej nie administracyjnie, lecz wymuszonej oddziaływaniem samego rynku kapitałowego. Podobnego zabiegu dokonano także w Polsce w regulacjach znowelizowanej Ustawy o rachunkowości¹⁵.

Wróćmy jednak do zasadniczej treści opracowania. Zmiany w regulacjach rachunkowości polskiej, dążące do sprostania aktualnym trendom w rachunkowości światowej, nie ominęły również zagadnień dotyczących księgowego rozliczania i wykazywania powiązań kapitałowych jednostek gospodarczych, tj. sporządzania, badania i publikowania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, tak w obszarze działania grup kapitałowych, jak i prawnych połączeń jednostek. Tę drugą kwestię reguluje w polskim prawie bilansowym po raz pierwszy w jego historii nowy rozdział znowelizowanej ustawy – Rozdział 4a. Łączenie się spółek. Dotychczasowe zaś przepisy rozdziału 6 – Sprawozdania finansowe grup kapitałowych, ujęte w art. 55–63 ustawy – zastąpione zostały całkowicie nowymi, art. 55–63d. z nową nazwą tego

¹³ Zob. przypis 9.

¹⁴ Zob. *Proposal for a Regulation...*, art. 2.

¹⁵ W art. 10, ust. 3 znowelizowanej ustawy również przywołuje się „międzynarodowe standardy rachunkowości” pisane małą literą i nie wskazuje się wprost na Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

rozdziału: Sprawozdania finansowe jednostek powiązanych. Podstawą ich tworzenia były w większości rozwiązania proponowane przez MSR, uwzględniając jednak, co jest oczywiste, także postanowienia obowiązujących jeszcze oryginalnych zapisów dyrektyw unijnych.

3. WYKAZ ANALIZOWANYCH REGULACJI POLSKICH I STANDARDÓW MIĘDZYNARODOWYCH

W celu przedstawienia analizy porównawczej zasad rozliczania i wykazywania w podstawowych sprawozdaniach finansowych powiązań kapitałowych jednostek gospodarczych zasadne jest przedstawienie tych regulacji polskich i międzynarodowych, na podstawie których analiza taka będzie przeprowadzona. Na poziomie regulacji polskich przyjmuję, ze względu na zróżnicowane wymogi informacyjne, iż analizowana jednostka sprawozdawcza może być zarówno spółką publiczną, tj. działającą na podstawie prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi, jak i spółką niepubliczną. Z punktu widzenia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości problem odmienności zasad, zakresu i poziomu szczegółowości przy wykazywaniu informacji w sprawozdaniach finansowych nie występuje, gdyż MSR nie są adresowane do ich stosowania przez konkretne rodzaje czy typy jednostek gospodarczych. Adresowane są nawet do tych jednostek, które nie prowadzą zarobkowej działalności gospodarczej¹⁶. Dla nas jednak, ze względu na pospolitość, dominację na polskim rynku gospodarczym jednostek o statusie spółek oraz ograniczenia obowiązków sprawozdawczych w zakresie sprawozdawczości skonsolidowanej do spółek kapitałowych za podstawę analizy przyjmuję właśnie jednostkę o statusie spółki kapitałowej.

Wykaz szczegółowych regulacji odnoszących się do skonsolidowanych sprawozdań finansowych sporządzanych przez grupy kapitałowe spółek niepublicznych i publicznych w Polsce

1. *Rozporządzenie Ministra Finansów z 14 czerwca 1995 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki skonsolidowanych sprawozdań finansowych*, Dz. U. nr 71, poz. 355, zwane dalej „rozporządzeniem Ministra Finansów”.

¹⁶ Zob. np. § 4 MSR 1, Prezentacja sprawozdań finansowych, *Międzynarodowe Standardy...* s. 87.

2. Uchwała nr 2/98 Komisji Nadzoru Bankowego z 3 czerwca 1998 r. w sprawie szczególnych zasad sporządzania przez banki skonsolidowanych sprawozdań finansowych, Dz. Urz. NBP nr 14, poz. 28, zwana dalej „uchwałą KNB”.

3. Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 listopada 1999 r. w sprawie określenia ostrzejszych kryteriów od zawartych w przepisach ustawy o rachunkowości w odniesieniu do jednostek będących emitentami papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu lub emitentami papierów wartościowych ubiegającymi się o ich dopuszczenie do publicznego obrotu, Dz. U. nr 96, poz. 1126, zwane dalej „rozporządzeniem o ostrzejszych kryteriach”.

4. Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 grudnia 1998 r. w sprawie rodzaju, formy i zakresu informacji bieżących i okresowych oraz terminów ich przekazywania przez emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu, Dz.U. nr 163, poz. 1160, zwane dalej „rozporządzeniem o raportach”.

5. Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 grudnia 1998 r. w sprawie obowiązków informacyjnych i publikacyjnych emitentów papierów wartościowych wprowadzonych wyłącznie do wtórnego obrotu na regulowanym rynku pozagiełdowym, a także terminów ich przekazywania, Dz.U. nr 163, poz. 1161.

6. Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinien odpowiadać prospekt emisyjny, skrót prospektu emisyjnego oraz memorandum informacyjne i skrót memorandum informacyjnego, Dz.U. nr 163, poz. 1162, zwane dalej „rozporządzeniem o prospekcie”.

7. Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 listopada 1999 r. w sprawie zakresu informacji podawanych w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych jednostek będących emitentami papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu lub emitentami papierów wartościowych ubiegającymi się o ich dopuszczenie do publicznego obrotu, Dz.U. nr 96, poz. 1127.

8. Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 listopada 1999 r. w sprawie zakresu dodatkowych informacji podawanych w sprawozdaniach finansowych banków oraz w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych banków będących emitentami papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu lub emitentami papierów wartościowych ubiegającymi się o ich dopuszczenie do publicznego obrotu, Dz.U. nr 96, poz. 1128.

Dwa pierwsze z wymienionych aktów prawnych, oczywiście prócz samej ustawy o rachunkowości, rozstrzygają kwestie proceduralne przy tworzeniu skonsolidowanego sprawozdania finansowego i dotyczą wszystkich (publicznych i niepublicznych) grup kapitałowych, których jednostki dominujące podlegają przepisom ustawy o rachunkowości. Pozostałe zaś sześć aktów prawnych dotyczy wyłącznie spółek publicznych i mają one przede wszystkim

charakter określający wymogi formalne w zakresie wykazywania i ujawniania informacji w sporządzanych sprawozdaniach finansowych. Jedyne pozycja oznaczona jako 3, stanowiąca delegację ustawy o rachunkowości zawiera regulacje, mające wpływ na kształt i obraz grupy kapitałowej, przedstawiany następnie we właściwych formatach skonsolidowanych raportów okresowych. Te zaś, z początkiem roku obrotowego 2001, obejmują, prócz raportów rocznych i półrocznych, także raporty kwartalne¹⁷.

Wykaz szczegółowych regulacji odnoszących się do skonsolidowanych sprawozdań finansowych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości

1. *MSR 22, Powiązania kapitałowe jednostek*¹⁸, 1983, zmieniony w 1993, 1996 oraz ostatnio w 1998 r., w związku z promulgowaniem nowych standardów: MSR 36, 37, 38 i 39. Znowelizowany ostatnio standard obowiązuje dla okresów sprawozdawczych rozpoczynających się 1 lipca 1999 r. lub później. Przyjęcie tego ostatnio znowelizowanego standardu dla wcześniejszych okresów (zasada ogólnie zalecana we wszystkich znacząco nowelizowanych standardach) wiązało się jednak z koniecznością jednoczesnego uwzględnienia postanowień:

- *MSR 36, Utrata wartości aktywów*, 1998.
- *MSR 37, Rezerwy, aktywa i zobowiązania warunkowe*, 1998.
- *MSR 38, Wartości niematerialne i prawne*, 1998.

2. *SIC-9, Powiązania kapitałowe jednostek – Kryteria klasyfikacji przejęć i fuzji*, 1998.

3. *SIC-22, Powiązania kapitałowe jednostek – Późniejsze korekty wartości godziwych oraz wartości firmy uprzednio wykazanych w sprawozdaniu finansowym*, 2000.

¹⁷ Zob. § 57 ust. 3 rozporządzenia o raportach.

¹⁸ Użyte tutaj polskie nazwy standardów i interpretacji różnią nieco od terminologii, użytej w polskojęzycznym oficjalnym tłumaczeniu MSR na język polski (zob. *Międzynarodowe Standardy...*, *op. cit.*). Autor uznał jednak za właściwsze przyjąć własne ich nazwy, gdyż nie zawsze te oficjalne oddają sens i pełny zakres standardu. Przykładem tego niech będzie *IAS 22, Business Combinations*, „International Accounting Standards 1999”, IASC, London 2000, który został w przywołanej wyżej publikacji przetłumaczony jako MSR 22, Połączenie jednostek gospodarczych. Nazwa ta bardziej sugeruje orientację na kodeksowe, prawne obszary połączeń, tymczasem postanowienia zawarte w tym standardzie dotyczą tak połączeń (łączenia się jednostek), jak i rozliczania ukonstytuowanych grup kapitałowych i innych związków gospodarczych jednostek. Zamiarem autora nie jest tu podważenie autorytetu osób, uczestniczących w opracowaniu polskojęzycznej wersji MSR, lecz jedynie zwrócenie uwagi na niezwykłą trudność przekładu językowego, który w tym opracowaniu nie mógł pozwolić sobie na zbyt dużą swobodę interpretacyjną i uzupełnianie tekstu odnośnikami od autorów tłumaczeń.

4. *IAS 27, Skonsolidowane sprawozdania finansowe oraz rachunkowość inwestycji kapitałowych w jednostkach zależnych*, 1988, przeredagowany w 1994, zmieniony w 1998 standardem MSR 39.

5. *SIC-12, Konsolidacja – Jednostki specjalnego przeznaczenia (celowościowe)*, 1998.

6. *MSR 28, Rachunkowość inwestycji kapitałowych w jednostkach stowarzyszonych*, 1988, przeredagowany w 1994, znowelizowany w 1998 w związku z promulgowaniem nowych standardów MSR 36 i 39 oraz w 1999 r. w związku ze zmianą MSR 10 oraz promulgowaniem standardu MSR 37.

7. *SIC-3, Eliminowanie niezrealizowanych wyników na transakcjach zawieranych z jednostkami stowarzyszonymi*, 1997.

8. *SIC-20, Metoda praw własności – Uznawanie strat bilansowych*, 2000.

9. *MSR 31, Ujawnienia informacji finansowej o udziałach we wspólnych przedsięwzięciach*, 1990, zmieniony w 1998 standardem IAS 36 oraz IAS 39.

10. *SIC-13, Wspólnie kontrolowane jednostki – Kapitałowe wkłady niepieniężne*, 1998.

Przedstawiony tu zbiór standardów oraz ich interpretacji szczegółowych w postaci SIC¹⁹ stanowi ścisłą regulację w zakresie sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powinien być widziany oraz rozpatrywany w kontekście wszystkich pozostałych MSR, *Wstępu* do nich oraz *Założeń koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*. Na poparcie tego niech posłuży np. odwołanie się w § 18 MSR 27, dotyczącym rozliczania różnic przejściowych w odroczonym podatku dochodowym, powstałych w związku z eliminacjami wyników na transakcjach zawieranych między jednostkami objętymi konsolidacją do MSR 12, *Podatek dochodowy*. Innym przykładem niech będzie uznawanie, mimo zapisu § 11 MSR 27, iż małe, nieistotne z punktu widzenia celowości sporządzenia i prezentacji skonsolidowanego sprawozdania finansowego jednostki zależne mogą nie być objęte konsolidacją²⁰. Problem istotności uregulowany jest w MSR globalnie. Stanowi o tym § 12 *Wstępu* do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, do którego odwołują się wszystkie preambuły

¹⁹ SIC (*Standing Interpretation Committee Statement*, Interpretacje Stałego Komitetu ds. Interpretacji), dokument uzupełniający postanowienie standardu, którego dotyczy, firmowany jest przez Stały Komitet ds. Interpretacji, organ IASC, powołany w 1997 r. Zadaniem interpretacji SIC jest szybkie, poza oficjalną procedurą właściwą dla promulgowania standardów, rozpatrywanie kwestii, które mogą powodować stosowanie niedopuszczalnych lub rozbieżnych podejść księgowych wobec braku jednoznaczności stanowiska IASC, zawartego w standardzie (zob. *Międzynarodowe Standardy...*, s. 19).

²⁰ Przywołany wyżej § 11 MSR 27 stanowi: „Jednostka dominująca, publikująca skonsolidowane sprawozdanie finansowe powinna objąć konsolidacją **wszystkie** (podkreślenie własne) zagraniczne i krajowe jednostki zależne [...]”. Zob. *Międzynarodowe Standardy...*, s. 682.

poszczególnych MSR²¹. Poza jednak wymienionymi tu standardami należy również wskazać na regulacje:

1. MSR 21, *Skutki zmian kursów wymiany walut obcych*, IASC, 1993. Standard ten, m. in., zawiera regulacje w zakresie przeliczania sprawozdań finansowych jednostek zagranicznych, których walutą sprawozdawczą jest waluta inna niż waluta, w której sporządza swoje i skonsolidowane sprawozdanie finansowe jednostka dominująca.

2. MSR 25, *Informacje ujawniane na temat jednostek powiązanych*, IASC, 1994. Standard ten zawiera postanowienia w zakresie obowiązków ujawniania w sprawozdaniu finansowym jednostki powiązanej z innymi informacjami o charakterze łączących je związków oraz rodzajach, elementach i wielkości transakcji, zawartych z tymi jednostkami.

Obszary tych dwu standardów leżą jednak poza zakresem objętym analizą w tym artykule.

4. ANALIZA PORÓWNAWCZA REGULACJI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE PRAWNYCH POŁĄCZEŃ SPÓŁEK

Dotychczasowe regulacje rachunkowości polskiej nie zawierały w sobie postanowień co do sposobu rozliczania i wykazywania w sprawozdaniach finansowych połączeń jednostek gospodarczych. Trudno jest bowiem za takie uznawać regulację art. 33, ust. 4 ustawy, który to przepis definiował, notabene błędnie, sposób ustalania i rozliczania nabytej wartości firmy. Oczywiście kategoria ta jest wypadkową ceny nabycia jednostki (zorganizowanej jej części) i wartości nabytych jej aktywów netto i powstaje przy rozliczaniu przejęcia innej jednostki (zorganizowanej jej części), o ile zastosowana zostanie jedna z dwu możliwych, powszechnie uznawanych w świecie, metod – metoda nabycia. Metoda ta, jak również metoda druga – metoda łączenia udziałów zostały ujęte jako metody oficjalne dopiero w znowelizowanej ustawie i poświęcono jej cały nowy rozdział 4a: *Łączenie się spółek*. I choć, zgodnie z nazwą tego rozdziału, metody te powinny być stosowane do rozliczania połączeń spółek, oraz, jak stanowi art. 44d znowelizowanej ustawy, do rozliczania nabycia przez jednostkę (niekoniecznie spółkę handlową) zorganizowanej części innej jednostki, to jak sądzę, przepisy tego rozdziału powinny być stosowane również do księgowego rozliczania połączeń wszystkich jednostek, podlegających przepisom ustawy o rachunkowości. W dalszej części tego rozdziału będę używał jednak odniesienia do spółek.

Ogólny wniosek, jaki można wyciągnąć z analizy porównawczej regulacji polskich i MSR w zakresie połączeń spółek jest taki, iż regulacje te są do

²¹ Zob. np. *Międzynarodowe Standardy...*, s. 36 i 679.

siebie niezwykle zbliżone. Przykładem tego jest chociażby oparcie zasad wyceny i weryfikacji aktywów netto przejmowanej jednostki na podstawach właściwych koncepcji wartości godziwej, określenie ceny przejęcia, zasad rozliczania dodatniej i ujemnej wartości firmy, zasad uznawania i wykazywania wyników finansowych połączonych spółek, zasad wykazywania danych porównywalnych w sprawozdaniu finansowym, zasad rozliczania kosztów połączenia. Jest to efekt oparcia się przy tworzeniu regulacji polskich przede wszystkim na ustaleniach MSR 22, choć nie zabrakło tu również inwencji własnej autorów ustawy oraz zaczerpnięć z regulacji innych krajów, w tym: regulacji amerykańskich standardów rachunkowości, a w szczególności *APB Opinion No. 16, Business Combinations* z 1970 r. (z późn. zm.), czy regulacji brytyjskich, tj. *FRS 6, Acquisitions and Mergers* i *FRS 7, Fair Values in Acquisition Accounting* z 1994 r.

Zarówno Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, jak i znowelizowane przepisy ustawy o rachunkowości UoR 2000 dopuszczają księgowo rozliczanie łączenia się spółek dwiema wskazanymi wyżej metodami: metodą nabycia i metodą łączenia udziałów. Wybór stosowania określonej metody jest jednak bardzo ograniczony i zależy od tego, czy łączenie się spółek ma charakter połączenia dobrowolnego (metoda łączenia udziałów), czy połączenia wymuszonego przez jedną z łączących się stron. Ogólne kryterium, które pozwala zidentyfikować charakter połączenia w analizowanych regulacjach rachunkowości jest oparte na możliwości określenia nabywcy, przy czym za tego należy uznać tę stronę (spółkę), której akcjonariusze (udziałowcy lub wspólnicy) uzyskują kontrolę nad przejętą jednostką, przez co przejmują na siebie większe ryzyko i z założenia czerpać mogą większe korzyści z działalności połączonej jednostki²². Jeśli się to uda, należy bezwzględnie – zgodnie z MSR oraz UoR 2000 – zastosować metodę nabycia. W przeciwnym razie, należy zastosować metodę łączenia udziałów²³.

²² Połączenia spółek mogą polegać na przeniesieniu mienia jednej ze spółek na drugą, przy czym pierwsza ze spółek, jako podmiot prawa podlega rozwiązaniu – wykreśleniu z właściwego rejestru sądowego a całość jej praw (np. uzyskanych wcześniej koncesji, licencji) i obowiązków, w tym: zobowiązań przechodzi na drugą spółkę (zasada sukcesji uniwersalnej, wzmocniona w nowych regulacjach kodeksu spółek handlowych o sukcesję administracyjną), lub w postaci zawiązania nowej spółki, na którą przechodzi mienie wszystkich łączących się spółek, wraz z obowiązkami i prawami łączących się spółek, przy jednoczesnym rozwiązaniu łączących się spółek. Zob. § 5 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1208 oraz art. 492, § 1 ustawy z dnia 15 września 2000 r.: *Kodeks spółek handlowych*, Dz.U. nr 94, poz. 1037. Wskazane wyżej prawne formy połączeń spółek nie stanowią jednak kryterium, które brane jest przy uznawaniu połączenia za dobrowolne czy wymuszone i tym samym nie determinują metody księgowego ich rozliczenia.

²³ Zob. np. § 10 i 13 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1210 i n. oraz art. 44a, ust. 1 i art. 44c, ust. 1 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

Ograniczenia formalne opracowania nie pozwalają na przedstawienie w nim pełnej i dokładnej (szczegółowej) analizy porównawczej regulacji. Dlatego wskażę tu jedynie na obszary dostrzeżonych najistotniejszych różnic między porównywanymi regulacjami. Różnice te dotyczą:

1) dnia, na który należy rozliczyć połączenie, niezwykle istotne przy metodzie nabycia – choć obydwie regulacje posiłkują się dniem objęcia kontroli, to jednak regulacja ustawy wyraźnie wskazuje, że dniem ostatecznym jest dzień prawnego połączenia jednostek, ten zaś nie musi ostatecznie ograniczać akcjonariuszy wchłanianej (przejmowanej) spółki w ich prawach kontroli nad majątkiem przejmowanej spółki²⁴;

2) szczegółowych kryteriów identyfikacji formy połączenia, tj. warunków uznania jednej ze spółek za spółkę przejmującą, w których regulacje polskie są dalece bardziej rygorystyczne – przykładowo: dość ogólnie (bliżej nie zdefiniowaną kategorią „znaczącej różnicy”) określone w MSR 22 wielkości łączących się spółek, wyrażone w kategorii wartości godziwej aktywów netto, znowelizowana ustawa stawia bardzo ostry wymóg nie-przekroczenia odchylenia wartości godziwej aktywów netto łączących się spółek maksymalnie na poziomie 10%²⁵;

3) szczegółów dotyczących sposobu rozliczenia części ujemnej wartości firmy – standard międzynarodowy wskazuje na konieczność rozliczania nie pokrytej przyszłymi kosztami lub stratami, na które nie można utworzyć rezerwy i wynikającymi z planu połączenia, ujemnej części wartości firmy w kwocie porównanej do wartości godziwej nabytych zidentyfikowanych aktywów niepieniężnych przejmowanej jednostki, podczas gdy znowelizowana ustawa porównuje tę część do wysokości nie przekraczającej wartości godziwej nabytych aktywów trwałych, z wyłączeniem długoterminowych aktywów finansowych notowanych na regulowanych rynkach²⁶;

4) wykazywania ujemnej wartości firmy – regulacje standardów międzynarodowych nakazują wykazywać ją jako pozycję korygującą wartość aktywów w tej grupie pozycji, w której wykazywana jest dodatnia wartość firmy, zaś regulacje polskie przyjmują jej wykazywanie w strukturze pasywów bilansu jako składnik przychodów rozliczanych w czasie²⁷;

5) zakresu i możliwości stosowania metody łączenia udziałów – zgodnie z zastrzeżeniem zawartym w § 5 MSR 22, kwestie restrukturyzacji grupy

²⁴ Zob. § 20 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1214, art. 44a, ust. 2 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

²⁵ Zob. § 10 i 11 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1210 i n. oraz art. 44c, ust. 1, pkt 1 – 11 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

²⁶ Zob. § 62 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1233 oraz art. 44b, ust. 11 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

²⁷ Zob. § 64 MSR 22, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 1233, art. 33, ust. 4 ustawy oraz np. załącznik nr 1 do ustawy z 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, *Pasywa bilansu*, IV, *Rozliczenia międzyokresowe*, 1. Ujemna wartość firmy.

kapitałowej, polegające m. in. na połączeniach spółek w obrębie grupy kapitałowej, znajdują się poza zasięgiem regulacji tego standardu (inne standardy międzynarodowe także tego problemu nie poruszają), zapis zaś art. 44c, ust. 2 znowelizowanej ustawy wyraźnie wskazuje, iż metodę tę można stosować do tego typu połączeń, o ile jednostka dominująca kontroluje w 100% aktywa netto łączące się spółki pośrednio lub bezpośrednio jej podporządkowane.

Bardziej szczegółowe zestawienie różnic i podobieństw w analizowanym obszarze regulacji znajduje się na końcu tego artykułu w tab. 1. Przedstawiane w niej zasadnicze elementy księgowych rozliczeń połączeń spółek według MSR, UoR 1994 oraz UoR 2000 wskazują na coraz to bliższą zgodność rozwiązań polskich z międzynarodowymi, co nie powinno dziwić, gdyż – jak wskazano na to wcześniej – to właśnie regulacje MSR stanowiły podstawę rozwiązań polskich, przyjętych w UoR 2000.

5. ANALIZA PORÓWNAWCZA REGULACJI W ZAKRESIE SKONSOLIDOWANYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH GRUP KAPITAŁOWYCH I IM PODOBNYCH

Analizując rozwiązania w zakresie sprawozdawczości finansowej w przypadkach występowania jednostek w związkach gospodarczych i powiązaniach kapitałowych, które konstytuują grupę kapitałową lub jemu podobny związek należy wziąć pod uwagę, iż:

1) regulacje polskie w tym obszarze poddane są konieczności uwzględnienia postanowień Dyrektyw Unii Europejskiej – czego, jak sądzę nie trzeba tu poddawać dowodowi zasadności – i z tego względu mogą one dodatkowo wpływać na rozbieżności w stosunku do rozwiązań ujętych w międzynarodowych standardach rachunkowości,

2) regulacje polskie w tym zakresie przechodzą dość poważną metamorfozę – proces ten nie jest jeszcze zakończony, gdyż na mocy art. 81 ust. 2, pkt 2, 3, 6 i 8, lit. a znowelizowanej ustawy minister właściwy do spraw finansów publicznych, tj. Minister Finansów jest zobowiązany do wydania aktów wykonawczych w postaci regulacji szczegółowych lub szczególnych²⁸ i dlatego analiza wprowadzonych nowych rozwiązań w stosunku do dotychczasowych ograniczy się jedynie do uznanych przez autora za stałe, niepodważalne i nie budzące wątpliwości co do ich jednoznaczności elementów.

Podobnie do regulacji w zakresie księgowego rozliczania prawnych połączeń spółek, których zarys analizy został przedstawiony we wcześniejszej

²⁸ Do dnia przesłania opracowania do Komitetu Redakcyjnego nie zostały jeszcze wydane wskazane w tekście zasadniczym akty wykonawcze do znowelizowanej ustawy UoR 2000.

części referatu, regulacje w obszarze grup kapitałowych i im podobnych związków kapitałowych, tak w znowelizowanej, jak i dotychczasowej ustawie o rachunkowości w przeważającej mierze opierają się na rozwiązaniach zawartych w międzynarodowych standardach rachunkowości. Stąd należy oczekiwać dużej ich zbieżności, co zresztą potwierdza ich analiza porównawcza. Ze względu na wprowadzenie w znowelizowanej ustawie regulacji w zakresie prawnych połączeń spółek oraz teoretyczny i metodologiczny związek tego obszaru z obszarem tu analizowanym wszelkie uwagi, dotyczące: zasad określania ceny nabycia, zasad wyceny aktywów netto i ich weryfikacji, zasad wyceny, rozliczania i wykazywania dodatniej i ujemnej wartości firmy, możliwości stosowania metody łączenia udziałów przy restrukturyzacji grupy kapitałowej mają tu również swe zastosowanie i powielanie tych uwag uważam za zbędne. Wskażę więc jedynie na elementy nowe, dotychczas nie sygnalizowane, które wskazują na występowanie pewnych rozbieżności. Do tych należy zaliczyć:

1) rozbieżności w definicji grupy kapitałowej, która według dotychczasowych regulacji polskich obejmowała również jednostki stowarzyszone²⁹;

2) ograniczenia w regulacjach polskich obowiązku sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych przez spółki niepubliczne dla grup kapitałowych, uznawanych za średnie i duże – MSR 27 i wymogi Komisji Papierów Wartościowych i Giełd obowiązek taki nakładają na wszystkie grupy kapitałowe, bez względu na ich wielkość³⁰;

3) ograniczenia w regulacjach polskich jednostek uznawanych za jednostki dominujące, zależne i stowarzyszone do spółek handlowych (do 2001 r. włącznie nawet do spółek kapitałowych) – MSR 27 i 28 przez takie jednostki rozumie wszystkie typy przedsiębiorstw, bez względu na ich status prawny³¹;

4) rozszerzenia w dotychczasowych i zmienionych regulacjach polskich dla spółek publicznych obowiązku sporządzenia skonsolidowanego sprawozdania finansowego także w przypadku występowania emitenta jako jednostki będącej w całkowitej lub prawie całkowitej (z ponad 90% własnością) własności innej jednostki, przypadek, który dopuszczają MSR³²;

5) drobne rozbieżności w sposobie definiowania szczegółowych przypadków i przesłanek wskazujących na sprawowanie kontroli nad inną jednostką. Tu jednak warto wskazać, iż w zmienionych regulacjach polskich przesłanki te

²⁹ Zob. § 6 MSR 27, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 680 oraz art. 55, ust. 1 w związku z art. 3, ust. 1, pkt 4 ustawy.

³⁰ Zob. § 7 MSR 27, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 681, art. 56, ust. 1 ustawy oraz art. 56, ust. 1 i 4 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

³¹ Zob. § 6 MSR 27 i § 3 MSR 28, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 680 i 693, art. 3, ust. 1, pkt 4 ustawy oraz art. 56, ust. 1 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

³² Zob. § 8 MSR 27, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 681, § 2 rozporządzenia o ostrzejszych kryteriach w związku z art. 56, ust. 4 ustawy oraz art. 56, ust. 1 i 4 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

opierają się na koncepcji kontroli, przyjętej za MSR³³, zaś ujęta w art. 3, ust. 1 pkt 37, lit. a–d lista przypadków, uznawanych za przesłanki, wskazujące na sprawowanie kontroli jest listą otwartą – nie wyczerpuje wszystkich możliwych przesłanek, które np. w MSR 27 definiują jeden z przypadków sprawowania kontroli przez możliwość odrzucania przez jedną stronę głosów większości na posiedzeniach zarządu lub podobnego władczego organu innej jednostki (zależnej)³⁴. Różnice zaś były bardziej jaskrawe w porównaniu do dotychczasowych przepisów ustawy³⁵;

6) ograniczenia w regulacjach polskich możliwości stosowania metody konsolidacji pełnej (na rzecz metody praw własności) dla tych jednostek zależnych, które charakteryzują się znaczną odmiennością prowadzonej działalności³⁶;

7) rozszerzenia w znowelizowanych regulacjach polskich przypadków możliwości wyłączenia pewnych jednostek podporządkowanych z konsolidacji lub stosowania dla nich metody praw własności, jeśli:

8) jednostka rozpoczęła działalność w drugiej połowie roku obrotowego i nie sporządza w tym roku obrotowym sprawozdania finansowego,

9) pozyskanie informacji, niezbędnych do prawidłowego i rzetelnego objęcia jednostki konsolidacją lub metodą praw własności wiązać się może z koniecznością poniesienia niewspółmiernych do efektu kosztów³⁷.

Tu jednak niezbędny jest dodatkowy komentarz. Jak wspomniałem wcześniej – przy okazji ogólnej uwagi, dotyczącej zakresu standardów, zajmujących się ściśle problematyką sprawozdań skonsolidowanych i im podobnych – standardy międzynarodowe przyjmują za przedmiot swych rozważań kwestie uznane za istotne (materialnie znaczące). Biorąc to pod uwagę, MSR 27, MSR 28 i MSR 31 nie specyfikują *expressis verbis* możliwości wyłączenia z konsolidacji oraz obowiązku stosowania metody praw własności w odniesieniu do tych jednostek, których dane finansowe ujęte tymi metodami w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym nie miałyby istotnego znaczenia z punktu widzenia oceny „standingu” finansowego i dokonań grupy kapitałowej lub znaczącego inwestora. W opinii jednak

³³ Zob. § 8 MSR 22, § 6 MSR 27, § 3 MSR 28, § 2 MSR 31, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 680, 693, 1209, 739.

³⁴ Zob. § 12, lit. d, IAS 27, *International Accounting Standards 1999*, IASC, London 1999, s. 632. Powołanie się tu na tekst oryginalny standardu nie jest przypadkowe. W polskojęzycznym wydaniu MSR przypadek ten nie jest opisany, co jak sądzę, jest wynikiem innego rozumienia przez tłumacza angielskiego wyrażenia „power to cast the majority of votes” – nie w znaczeniu prawa weta, odrzucania, lecz w znaczeniu dysponowania większością głosów. Zob. *Międzynarodowe Standardy...*, s. 682.

³⁵ Zob. art. 3, ust. 1, pkt 4, lit. a–d ustawy.

³⁶ Zob. § 14 MSR 27, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 683 oraz art. 57, ust. 2 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

³⁷ Zob. art. 58 ust. 1, pkt 2 i 3 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

ekspertów oraz w komentarzach do MSR podkreśla się, iż zasada istotności może być również przyjęta w odniesieniu do wyłączeń, o których jest tu mowa³⁸. Ujęte zaś w przepisach znowelizowanej ustawy o rachunkowości wskazane wyżej wyłączenia, na mocy art. 58 ust. 2 znowelizowanej ustawy są dozwolone jedynie w przypadku, gdy dane finansowe wyłączanych jednostek podporządkowanych spełniają kryterium istotności. Oznacza to więc, iż te dwa szczególne przypadki wyłączeń nie naruszają materii międzynarodowych standardów i należy uznać je za zgodne z nimi;

10) ograniczenia w znowelizowanych regulacjach polskich możliwości stosowania metody konsolidacji proporcjonalnej – należy ją stosować wyłącznie w stosunku do rozliczania udziałów w jednostkach współzależnych, jeśli nie posiadają one statusu spółek handlowych, podczas gdy metoda proporcjonalna według MSR 31 jest metodą uznaną za wzorcową³⁹. Rozwiązanie, jakie wprowadzono i przyjęto dopiero w znowelizowanej ustawie ma swoje usprawiedliwienie – według obecnie obowiązujących w świecie trendów w rachunkowości metoda proporcjonalna powoli odchodzi w cień, ustępując miejsca metodzie praw własności⁴⁰;

11) nieco odmiennego podejścia do ustalania i wykazywania kapitałów mniejszości – zalecaną przez MSR 22 metodą jest wycena kapitałów mniejszości w oparciu o wartość historyczną aktywów netto jednostki zależnej, podczas gdy znowelizowana ustawa przyjmuje rozwiązanie alternatywnie dopuszczone przez międzynarodowe standardy – wycenę opartą na koncepcji wartości godziwych⁴¹. Dotychczasowe regulacje ustawy problem ten pomijały⁴², zaś analiza zapisu § 11, ust. 3 rozporządzenia Ministra Finansów z 14 czerwca 1995 r. i odpowiednio § 10, ust. 3 uchwały KNB zdają się przesądzać za rozwiązaniem, ujętym w MSR jako rozwiązanie alternatywnie dopuszczone;

12) zakresu wykazywania wartości firmy jednostek stowarzyszonych, co jest konsekwencją stosowania innej formuły metody praw własności – międzynarodowe standardy zezwalają jedynie na uznawanie za składnik aktywów i wykazywanie w sprawozdaniu finansowym wartości firmy powstałej z konsolidacji jednostek zależnych, podczas gdy według regulacji polskich wartość firmy powstała w związku z objęciem udziałów w jednostkach stowarzyszonych również stanowi przesłankę do wykazania w sprawozdaniu skonsolidowanym lub jemu podobnym w strukturze aktywów bilansu wartości firmy jednostek

³⁸ Zob. np. T. Bailey, K. Wild, *op. cit.*, s. 456.

³⁹ Zob. § 25 MSR 31, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 747 oraz art. 59, ust. 1 znowelizowanej ustawy UoR 2000.

⁴⁰ Zob. np. J. A. Milburn, P. D. Chant, *Reporting Interests in Joint Ventures and Similar Arrangements*, G4+1, FASB, 1999, s. 21–24 oraz *FRS 9, Associates and Joint Ventures*, ASB, 1997.

⁴¹ Zob. np. J. A. Milburn, P. D. Chant, *op. cit.*, s. 21–24 oraz *FRS 9, Associates...*

⁴² Zob. art. 58, ust. 7 ustawy UoR 1994.

stowarzyszonych⁴³. Metodę zgodną z zaleceniami MSR 28 znowelizowana ustawa o rachunkowości dopuszcza do stosowania w odniesieniu do jednostkowych sprawozdań finansowych jednostki dominującej lub znaczącego inwestora⁴⁴.

Bardziej szczegółowe zestawienie różnic i podobieństw w analizowanym obszarze regulacji znajduje się na końcu tego artykułu w tab. 1. Przedstawiane w niej zasadnicze elementy księgowych rozliczeń i wykazywania w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych powiązań kapitałowych jednostek gospodarczych według MSR, UoR 1994 oraz UoR 2000 wskazują na coraz to bliższą zgodność rozwiązań polskich z międzynarodowymi, co, jak już niejednokrotnie wskazywano we wcześniejszych częściach tego artykułu, wiąże się z tym, że to właśnie regulacje MSR stanowiły podstawę rozwiązań polskich, przyjętych w UoR 2000. Występujące niewielkie rozbieżności w przyjętych rozwiązaniach nie rzutują istotnie na obrany w regulacjach polskich kierunek orientacji.

6. PODSUMOWANIE

W podsumowaniu przedstawionej w artykule analizy porównawczej obowiązujących i znowelizowanych regulacji polskich z międzynarodowymi standardami rachunkowości w zakresie rozliczania i wykazywania powiązań kapitałowych jednostek gospodarczych w podstawowych sprawozdaniach finansowych należy wskazać na wyraźny kierunek zbliżania się regulacji polskich do rozwiązań zawartych w MSR. Regulacje te nie są jednak do końca we wszystkich szczegółach zgodne, gdyż, jak sądzę, nie tylko w chwili obecnej nie muszą, lecz wynikają w dużej mierze z uwarunkowań szeroko pojętego ich otoczenia. Regulacje polskie muszą być przede wszystkim zgodne z wymogami Unii Europejskiej, a te również nie we wszystkich aspektach powielają rozstrzygnięcia MSR. Ponadto, bezwzględne i szybkie zerwanie więzów współczesnej rachunkowości polskiej z jej korzeniami i tradycją na pewno nie wpłynęło by korzystnie na jej środowiskowy odbiór i możliwości właściwego ich stosowania w praktyce. Nie można jednak poddać w wątpliwość stwierdzenia, że procesy globalizacji gospodarek i rynków światowych będą odbijać się także w regulacjach rachunkowości polskiej i jeśli powstaną przesłanki do pełnego stosowania MSR jako rozwiązań światowych, będziemy już bardziej bliscy do pełnej ich akceptacji na poziomie rozwiązań ustawowych, środowiskowych i praktycznych.

⁴³ Zob. § 6 MSR 28, *Międzynarodowe Standardy...*, s. 695, art. 59, ust. 1, pkt 1 ustawy oraz art. 59, ust. 3 i art. 62, ust. 1 znowelizowanej ustawy.

⁴⁴ Zob. art. 63 w powiązaniu z art. 28, ust. 1, pkt 4 ustawy UoR 2000.

Porównanie najistotniejszych kwestii konsolidacji sprawozdań finansowych w MSR, ustawie i znowelizowanej ustawie o rachunkowości

Zagadnienie	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	Ustawa o rachunkowości 1994 z innymi regulacjami	Ustawa o rachunkowości 2000
Obszar przedmiotowy skonsolidowanego sprawozdania finansowego	Pełny zbiór rocznych i śródrocznych sprawozdań finansowych łącznie z opisowym sprawozdaniem z działalności grupy kapitałowej, w tym: <ul style="list-style-type: none"> - skonsolidowany bilans, - skonsolidowany rachunek zysków i strat, - skonsolidowany rachunek przepływów pieniężnych, - zestawienie wszystkich zmian w kapitale własnym jednostek objętych skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym lub - zestawienie zmian w kapitale własnym z wyłączeniem transakcji kapitałowych z właścicielami 	Grupy publiczne Pełny zbiór rocznych i śródrocznych sprawozdań finansowych, łącznie z opisowym sprawozdaniem z działalności grupy kapitałowej Grupy niepubliczne Roczne sprawozdania finansowe, łącznie z opisowym sprawozdaniem z działalności grupy kapitałowej lecz bez zestawienia zmian w kapitale własnym jednostek objętych skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym	Pełny zbiór rocznych i śródrocznych (obligatoryjne dla grup publicznych) sprawozdań finansowych łącznie z opisowym sprawozdaniem z działalności grupy kapitałowej, w tym: - zestawienie wszystkich zmian w kapitale własnym jednostek objętych skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym
Obszar podmiotowy skonsolidowanego sprawozdania finansowego	Wszystkie podmioty gospodarcze, bez względu na formę organizacyjno-prawną, także jednostki kontrolowane wspólnie oraz jednostki celowościowe	Tylko spółki kapitałowe, dominująca, zależne i stowarzyszone, także te, w których kontrola sprawowana jest wspólnie przez dwie lub więcej stron	Spółki handlowe (tak kapitałowe jak i osobowe), dominująca, zależne i stowarzyszone, a w przypadku jednostek współzależnych wszystkie jednostki, prowadzące działalność gospodarczą
Definicja grupy kapitałowej	Grupa jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych z uwzględnieniem udziałów w jednostkach współzależnych	Grupa jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych lub stowarzyszonych	Grupa jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych z uwzględnieniem jednostek współzależnych, które nie są spółkami handlowymi

Definicja jednostki dominującej	Podmiot gospodarczy (przedsiębiorstwo) sprawujący kontrolę nad jednostką zależną; podmiot wywierający znaczny wpływ na inny podmiot nazywa się inwestorem	Spółka kapitałowa sprawująca kontrolę nad jednostką zależną lub wywierająca znaczny wpływ na jednostkę stowarzyszoną	Spółka handlowa, sprawująca kontrolę lub współkontrolę nad inną jednostką, a w przypadku tych ostatnich wyłącznie nad jednostkami, które nie są spółkami handlowymi
Definicja kontroli	Zdolność do wyznaczania i sterowania polityką finansową i operacyjną innego przedsiębiorstwa w celu osiągnięcia ekonomicznych korzyści z jego działalności	Zależności jakie powstają w wyniku zdarzeń powodujących, że jedna jednostka staje się podmiotem dominującym, inna zaś podmiotem zależnym	Zdolność jednostki do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki, w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z jej działalności
Przypadki sprawowania kontroli ^a			
Definicja znaczącego/znacznego wpływu	Zdolność do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji o polityce finansowej i operacyjnej innego podmiotu, która nie ma znamion kontroli	Zależności jakie powstają w wyniku zdarzeń powodujących, że jedna jednostka staje się podmiotem dominującym, inna zaś podmiotem stowarzyszonym	Zdolność jednostki, nie mająca znamion kontroli lub współkontroli, do wpływania na politykę finansową i operacyjną, w tym również dotyczącą podziału lub pokrycia wyniku finansowego innej jednostki
Przypadki wywierania znaczącego/znacznego wpływu ^a			
Definicja współkontroli	Współuczestnictwo potwierdzone wiążącą umową w sprawowaniu kontroli nad działalnością ekonomiczną innej jednostki	Brak	Zdolność jednostki na równi z innymi udziałowcami lub wspólnikami do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki, w celu osiągnięcia wspólnych ekonomicznych korzyści z jej działalności

^a Zobacz zestawienie pomocnicze na końcu tabeli.

Tabela 1 (cd.)

Zagadnienie	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	Ustawa o rachunkowości 1994 z innymi regulacjami	Ustawa o rachunkowości 2000
<p>Odstąpienia od sporządzenia skonsolidowanego sprawozdania finansowego</p>	<p>Wszystkie jednostki dominujące sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe (standardy nie różnicują podejścia na jednostki publiczne i niepubliczne.</p> <p>1. Jednostki dominujące, zależne od innej jednostki, jeżeli jednostka dominująca wyższego szczebla dysponuje co najmniej 90% głosami tej jednostki a udziałowcy mniejszościowi wyrazili na to zgodę, zaś dane tych jednostek będą włączone do skonsolidowanego sprawozdania finansowego sporządzonego na wyższym szczeblu</p> <p>Znaczący inwestorzy, którzy nie posiadają udziałów w jednostkach zależnych sporządzają również sprawozdania na wzór skonsolidowanych.</p>	<p>Spółki niepubliczne</p> <p>1. Jednostki dominujące działające w małych grupach kapitałowych,</p> <p>2. Jednostki dominujące, zależne od innej jednostki, jeżeli jednostka dominująca wyższego szczebla posiada co najmniej 90% udziałów tej jednostki a pozostali jej udziałowcy wyrazili na to zgodę,</p> <p>3. Jednostki dominujące, nie będące bankami, które posiadają wyłącznie udziały w jednostkach stowarzyszonych.</p> <p>Spółki publiczne</p> <p>1. wszystkie jednostki sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe – zwolnienia art. 56, ust. 1 i 3 ustawy (wykazane wyżej przypadki w pkt 1 i 2) nie mają zastosowania</p> <p>Wszystkie jednostki dominujące ponadto mogą nie sporządzać skonsolidowanego sprawozdania finansowego, jeśli możliwe jest wyłączenie z konsolidacji wszystkich jednostek zależnych i stowarzyszonych</p>	<p>Spółki niepubliczne</p> <p>1. Jednostki dominujące działające w małych grupach kapitałowych,</p> <p>2. Jednostki dominujące, zależne od innej jednostki, jeżeli jednostka dominująca wyższego szczebla posiada co najmniej 90% udziałów tej jednostki a pozostali jej udziałowcy wyrazili na to zgodę nie wnosząc uzasadnionego sprzeciwu,</p> <p>3. Określeni znaczący inwestorzy (posiadający wyłącznie udziały w jednostkach stowarzyszonych) zawierają dane o tych jednostkach metodą praw własności w informacji dodatkowej do jednostkowego sprawozdania finansowego</p> <p>Spółki publiczne</p> <p>1. wszystkie jednostki sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe – zwolnienia art. 56, ust. 1 i 2 znowelizowanej ustawy (wykazane wyżej przypadki w pkt 1 i 2) nie mają zastosowania.</p> <p>Wszystkie jednostki dominujące ponadto mogą nie sporządzać skonsolidowanego sprawozdania finansowego, jeśli możliwe jest wyłączenie z konsolidacji wszystkich jednostek zależnych i stowarzyszonych</p>

<p>Wyłączenia jednostek z konsolidacji i stosowania metody praw własności</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sprawowanie kontroli lub wywieranie znaczącego wpływu ma z założenia charakter czasowy, ponieważ udziały zostały nabyte wyłącznie z myślą o ich późniejszej odsprzedaży i zostaną zbyte w najbliższej przyszłości (brak wskazania konkretnego okresu, w jakim powinno to wystąpić). 2. Jednostkę podporządkowaną charakteryzują nieistotne dane finansowe. 3. Jednostka podporządkowana działa długookresowo w rygorystycznych warunkach, które w sposób znaczący uniemożliwiają czerpanie korzyści z jej działalności w postaci transferowania jej zasobów do jednostki dominującej lub odpowiednio znaczącego inwestora. Przy ograniczeniu w sprawowaniu kontroli należy zastosować metodę praw własności, zaś w przypadku ograniczenia wywierania znaczącego wpływu jednostki nie konsoliduje się. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udziały zostały nabyte wyłącznie z myślą ich późniejszej odsprzedaży, 2. Jednostka podporządkowana charakteryzuje się niewielką skalą działania, kryteria ściśle określone, 3. Dominacja nad jednostką podporządkowaną ma ograniczony zasięg czasowy – będzie trwać krócej niż jeden rok licząc od daty bilansowej, na którą sporządza się sprawozdanie skonsolidowane 4. Dominacja ma znacznie ograniczony zasięg przedmiotowy, w przypadku ograniczenia w sprawowaniu kontroli możliwe jest zastosowanie metody praw własności, w przypadku ograniczenia wywierania znaczącego wpływu jednostki nie konsoliduje się. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udziały zostały nabyte lub objęte wyłącznie z myślą ich późniejszej odsprzedaży, 2. Jednostka podporządkowana charakteryzuje się niewielką skalą działania, kryteria wyznacza jednostka dominująca, biorąc pod uwagę istotność jej danych finansowych. Możliwe jest w ramach tego kryterium wyłączenie tych jednostek, które pierwszy okres działania łączą z następnym rokiem obrotowym oraz określonych jednostek zagranicznych, jeśli uzyskanie niezbędnych danych finansowych jest bardzo kosztowne lub uniemożliwi w wyznaczonym czasie sporządzenie, zbadanie i zatwierdzenie sprawozdania skonsolidowanego. 3. Sprawowanie kontroli lub wywieranie znaczącego wpływu na jednostkę podporządkowaną ma ograniczony zasięg czasowy – będzie trwać krócej niż jeden rok licząc od daty bilansowej, na którą sporządza się sprawozdanie skonsolidowane 4. Sprawowanie kontroli lub wywieranie znaczącego wpływu na jednostkę podporządkowaną ma znacznie ograniczony zasięg przedmiotowy, w przypadku ograniczenia w sprawowaniu kontroli możliwe jest zastosowanie metody praw własności, w przypadku ograniczenia wywierania znaczącego wpływu jednostki nie konsoliduje się.
---	--	--	---

Tabela 1 (cd.)

Zagadnienie	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	Ustawa o rachunkowości 1994 z innymi regulacjami	Ustawa o rachunkowości 2000
Wycena i wykazywanie aktywów netto jednostek podporządkowanych	<p>1. Aktywa netto jednostek podporządkowanych wyceniane są w wartościach godziwych, z tym że część aktywów netto przypisanych do udziałów mniejszości wyceniana jest i wykazywana w sprawozdaniu skonsolidowanym według skorygowanych wartości historycznych (rozwiązanie wzorcowe), lub</p> <p>2. Aktywa netto jednostek podporządkowanych w całości wyceniane są i wykazywane w sprawozdaniu skonsolidowanym według wartości godziwych (rozwiązanie alternatywne).</p>	<p>1. Aktywa netto jednostek zależnych wyceniane są w wartościach rynkowych, z tym że część aktywów netto przypisanych do udziałów mniejszości wyceniana jest i wykazywana w sprawozdaniu skonsolidowanym według skorygowanych wartości historycznych, zaś aktywa netto jednostek stowarzyszonych wycenia się w skorygowanych wartościach historycznych (rozwiązanie wzorcowe), lub</p> <p>2. Aktywa netto wszystkich jednostek podporządkowanych w całości wyceniane są i wykazywane w sprawozdaniu skonsolidowanym według wartości historycznych (rozwiązanie alternatywne).</p>	Aktywa netto jednostek podporządkowanych wycenia się według wartości godziwych
Stosowanie metody konsolidacji pełnej	Wszystkie kontrolowane w pełni jednostki zależne, bez względu na rodzaj ich działalności	Kontrolowane w pełni jednostki zależne, których rodzaj działalności nie odbiega całkowicie od działalności prowadzonej przez jednostkę dominującą (za takie rozumie się: banki, zakłady ubezpieczeniowe).	Kontrolowane w pełni jednostki zależne, których rodzaj działalności nie odbiega całkowicie od działalności prowadzonej przez jednostkę dominującą
Stosowanie metody konsolidacji proporcjonalnej	Jednostki współzależne (rozwiązanie wzorcowe)	Nie dopuszczalne jako metoda konsolidacji sprawozdań finansowych lecz możliwa do zastosowania na poziomie sprawozdań jednostkowych dla wykazywania udziałów w niektórych wspólnych przedsięwzięciach.	Jednostki współzależne nie mające statusu spółek handlowych (np. spółki cywilne osób prawnych).

Stosowanie metody praw własności	<p>1. Jednostki stowarzyszone, oraz Jednostki zależne, w stosunku do których:</p> <p>a) występują ograniczenia w sprawowaniu kontroli.</p> <p>3. Jednostki współzależne (jako rozwiązanie alternatywne do metody konsolidacji proporcjonalnej).</p>	<p>1. Jednostki stowarzyszone, oraz</p> <p>2. Jednostki zależne:</p> <p>a) charakteryzujące się odmiennością prowadzonej działalności,</p> <p>b) w stosunku do których występują ograniczenia w sprawowaniu kontroli</p>	<p>1. Jednostki stowarzyszone, oraz</p> <p>2. Jednostki zależne:</p> <p>a) charakteryzujące się odmiennością prowadzonej działalności,</p> <p>b) w stosunku do których występują ograniczenia w sprawowaniu kontroli.</p> <p>3. Współzależne spółki handlowe.</p>
Rozliczanie dodatniej wartości firmy	<p>Rozliczana w czasie metodą liniową w wynik finansowy, możliwe jest także zastosowanie innej racjonalnej metody z okresem odpisu nie dłuższym niż 20 lat. W uzasadnionych przypadkach okres może być jeszcze dłuższy. Wartość firmy podlega weryfikacji pod kątem jej trwałej utraty wartości, a szczególnie o okresie rozliczenia dłuższym niż 20 lat.</p>	<p>Rozliczana w czasie w wynik – metoda liniowa (ratalnie, w sposób planowy), przez okres do 5 lat, a w uzasadnionych przypadkach dłużej.</p>	<p>Rozliczana w czasie metodą liniową w wynik finansowy, możliwe jest także zastosowanie innej racjonalnej metody z okresem odpisu jednak nie dłuższym niż 20 lat. Wartość firmy podlega weryfikacji pod kątem jej trwałej utraty wartości.</p>
Rozliczanie ujemnej wartości firmy	<p>1. Rozliczana w czasie w wynik finansowy w okresie i rozkładzie uzależnionym od:</p> <p>a) Wielkości ponoszonych kosztów i strat, które ściśle wynikają z planu restrukturyzacyjnego jednostki, na które nie można utworzyć na dzień przejęcia rezerwy,</p> <p>b) Średniego ważonego okresu użyteczności przejętych amortyzowanych aktywów w części pokrytej przejętymi aktywami niepieniężnymi,</p> <p>2. Rozliczana w pierwszym roku w wynik finansowy w części nie pokrytej elementami, o których mowa w pkt 1.</p>	<p>Tak jak dodatnia wartość firmy.</p>	<p>Rozliczana w czasie w wynik finansowy w okresie i rozkładzie uzależnionym od:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wielkości ponoszonych kosztów i strat, które ściśle wynikają z planu restrukturyzacyjnego jednostki, na które nie można utworzyć na dzień przejęcia rezerwy, - średniego ważonego okresu użyteczności przejętych amortyzowanych aktywów w części pokrytej przejętymi aktywami trwałymi z wyłączeniem niektórych aktywów finansowych, - rozliczana w pierwszym roku w wynik finansowy w części nie pokrytej elementami, o których mowa powyżej.

Tabela 1 (cd.)

Zagadnienie	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	Ustawa o rachunkowości 1994 z innymi regulacjami	Ustawa o rachunkowości 2000
Wykazywanie ujemnej wartości firmy	W aktywach bilansu jako pozycja korygująca inne nabyte dodatnie wartości firmy.	W pasywach bilansu jako tytuł rozliczeń międzyokresowych.	W pasywach bilansu jako tytuł rozliczeń międzyokresowych.
Wycena udziałów mniejszości	1. Wycena oparta na wycenie aktywów netto jednostki zależnej w skorygowanych wartościach historycznych (rozwiązanie wzorcowe). 2. Wycena oparta na koncepcji wyceny w wartościach godziwych, odpowiednio korygowane odpisami różnic z wyceny (rozwiązanie alternatywne).	Wycena oparta na wycenie księgowej, choć dopuszczalne jest zastosowanie wyceny aktywów netto na dzień przejścia według wartości rynkowych z późniejszym rozliczeniem różnic z wyceny.	Wycena oparta na wycenie aktywów netto jednostki zależnej według koncepcji wartości godziwych z późniejszym rozliczeniem różnic z wyceny.
Rozliczanie strat na udziały mniejszości	Tylko do wysokości korygującej wartość udziałów mniejszości do zera, reszta strat rozliczana na udziały większości, chyba że udziałowcy mniejszościowi są zobligowani do pokrycia strat z własnych dopłat.	Zarówno dodatni, jak i ujemny wynik finansowy może być rozliczany na udziały mniejszości bez względu na wartość bilansową tych udziałów.	Tylko do wysokości korygującej wartość udziałów mniejszości do zera, reszta strat rozliczana na udziały większości, chyba że udziałowcy mniejszościowi są zobligowani do pokrycia strat z własnych dopłat.
Ujemne udziały w jednostkach podporządkowanych rozliczanych metodą praw własności	Wycena udziałów metodą praw własności stosowana jest stale, lecz udział poniżej zera jest wykazywany w nocie sprawozdania, zaś w bilansie wykazywana jest wartość zerowa, chyba że inwestor przejmuje na siebie zobowiązanie do pokrycia strat z dopłat do kapitału lub w imieniu jednostki.	Metodę praw własności stosuje się stale bez względu na jej wpływ na ujemną wartość udziałów.	Wycena udziałów metodą praw własności stosowana jest stale, lecz udział poniżej zera jest wykazywany w nocie sprawozdania, zaś w bilansie wykazywana jest wartość zerowa, chyba że inwestor przejmuje na siebie zobowiązanie do pokrycia strat z dopłat do kapitału lub w imieniu jednostki.
Eliminacja strat osiągniętych na transakcjach wewnętrznych	Możliwa, o ile skorygowane wartości aktywów spełniają zasadę ostrożności.	Nie uregulowane.	Możliwa, o ile skorygowane wartości aktywów spełniają zasadę ostrożności.

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienie pomocnicze do tab. 1

Przypadki sprawowania kontroli przez jednostkę dominującą nad jednostką zależną według MSR 27 (§ 12) oraz MSR 22 (§ 10).

1. Posiadanie, bezpośrednio lub pośrednio przez jednostki zależne, większości praw głosu w danej jednostce gospodarczej (w jej organie stanowiącym), o ile nie występują inne okoliczności, które wskazywałyby na to, że sytuacja ta nie gwarantuje jej sprawowania.

2. Możliwe jest jednakże sprawowanie kontroli także wtedy, gdy posiadane prawa głosu nie dają większości w organie stanowiącym drugiej jednostki, lecz spełniony jest przynajmniej jeden z przedstawionych poniżej czterech warunków, według których jednostka:

a) dominuje nad ponad połową głosów organu stanowiącego drugiej jednostki na podstawie porozumienia z innymi uprawnionymi do głosu,

b) jest zdolna sterować (wyznaczać i kontrolować) finansową i operacyjną polityką drugiej jednostki na podstawie jej statutu lub zawartej umowy,

c) posiada zdolność do powoływania lub odwoływania większości członków organów kierowniczych lub nadzorczych przedsiębiorstwa,

d) jest zdolna odrzucić większościowe głosy na posiedzeniach organów kierowniczych lub nadzorczych przedsiębiorstwa.

Przyjmuje się jednak, że w przedstawionych wyżej dwu przypadkach niezbędne jest jednak posiadanie bezpośrednio lub pośrednio przez jednostki zależne udziałów z prawem głosu w innej jednostce.

Przypadki wywierania znaczącego wpływu przez inwestora na jednostkę stowarzyszoną według MSR 28 (§ 5).

1. Posiadanie bezpośrednio lub pośrednio przez jednostki zależne co najmniej 20% głosów w danej jednostce (w jej organie stanowiącym), o ile nie występują inne okoliczności, które wskazywałyby na to, że sytuacja ta nie gwarantuje wywierania znaczącego wpływu.

2. Możliwe jest jednak wywieranie znaczącego wpływu także wtedy, gdy jednostka bezpośrednio lub pośrednio przez jednostki od siebie zależne posiada mniej niż 20% praw głosu, lecz występują inne przesłanki, które świadczą o jej wywieraniu. Do przesłanek tych zwykle zalicza się:

a) posiadanie przedstawicieli w organach kierowniczych lub nadzorczych jednostki,

b) uczestniczenie w wyznaczaniu polityki finansowej i operacyjnej jednostki, tj. określaniu strategii jej działania,

c) zawarcie znaczących transakcji z jednostką,

d) powielanie lub wymiana struktur personalnych kierownictwa,

e) przekazanie znaczącej wiedzy technicznej.

Jeśli analizowana jednostka występuje w relacji zależności od innej jednostki z innej grupy kapitałowej lub występują także inni (znaczący) inwestorzy, to okoliczności te nie dyskwalifikują uznania, że dana jednostka znajduje się pod znaczącym wpływem także innego inwestora.

Radosław Ignatowski

**ACCOUNTING TREATMENT OF BUSINESS COMBINATIONS AND GROUP ACCOUNTS
ACCORDING TO POLISH ACCOUNTING REGULATIONS AND INTERNATIONAL
ACCOUNTING STANDARDS**

This article focuses on trends in Polish accounting regulations towards harmonization process. The main aim is to present the extend in which Polish regulations follows the International Accounting Standards in the field of business combinations. These are understood as defined in the scope of IAS 22, but includes also the accounting consequences of legal mergers and acquisitions.

2000 year's changes in accounting law in Poland, caused by the big amendment of the Accounting Act of 1994, which has introduced for the first time the accounting rules for use of acquisition (purchase) method and pooling of interests method on the ground of legal mergers and acquisitions had influenced the parallel changes in preparation of consolidated financial statements for parent and subsidiary accounts. These aspects of business combinations legally regulated in the Accounting Act are analyzed in comparison to the IAS.

According to the act declaration in article 10.3, in cases and circumstances not covered by this act national accounting standards, and in case of theirs lack, the international accounting standards can be used. This statement is the way in into discussion whether IAS are to be treated as international accounting standards on the Polish ground and on the European Union ground in the light of last UE Commission's *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the application of international accounting standards*. The thesis in this article are, that – comparing to linguistic aspects of communication – avoiding the case of collapse of Esperanto – international artificial language of communication – IAS are to be internationally accepted accounting principles, even in USA, on the condition of establishing, introducing and functioning of the global society in all aspects of social, economic and political aspects. This is not the nearest future.

The article is summarized in Table 1 with detail comparison of all accounting aspects of business combinations, including preparation of consolidated financial statements (group accounts) covered by IASs, Accounting Act 1994 and updated Act of 2000.